

Enhancing Organizational and Economic Mechanisms for Small Business Development in Remote Areas: A Case Study of the Fergana Region, Uzbekistan

Nazirov Xusanjon Saydullaxon o'g'li

Kokand University

xnazirov910@gmail.com

Abstract

Using the Fergana region as a case study, this article analyzes the organizational and economic mechanisms of small business development from the standpoint of institutional economic theory. Based on official statistical data, it shows the share of small business in the region's gross regional product, industry, trade, and services. The effectiveness of existing institutional, financial, and infrastructural mechanisms is assessed, and a table of concrete measures for their improvement is proposed.

Keywords: Small business, institutional economics, organizational-economic mechanism, Fergana region, gross regional product, clustering, statistical analysis, regional development.

Annotatsiya

Maqolada Farg'ona viloyati misolida kichik biznesni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari institutsional iqtisodiyot nazariyasi nuqtayi nazaridan tahlil qilingan. Rasmiy statistik ma'lumotlar asosida viloyatda kichik tadbirkorlikning yalpi hududiy mahsulot, sanoat, savdo va xizmat sohasidagi ulushi ko'rsatib berilgan. Mavjud institutsional, moliyaviy va infratuzilmaviy mexanizmlarning samaradorligi baholanib, ularni takomillashtirishning aniq chora-tadbirlar jadvali taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, institutsional iqtisodiyot, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, Farg'ona viloyati, yalpi hududiy mahsulot, klasterlashtirish, statistik tahlil, mintaqaviy rivojlantirish.

Kirish. Kichik biznesni rivojlantirish muammosini faqat huquqiy-me'yoriy nuqtayi nazardan emas, balki institutsional iqtisodiyot nazariyasi asosida ham tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Amerikalik iqtisodchi Duglas Nort ta'kidlaganidek, iqtisodiy o'sish sur'ati ko'p jihatdan "oyin qoidalari" - ya'ni institutlarning sifati va ularning bir-biriga mos kelishi bilan belgilanadi. Bu nazariya kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning turli mexanizmlari (huquqiy, moliyaviy, infratuzilmaviy) alohida-alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida ishlashi zarurligini ko'rsatadi. Jozef Shumpeterning "innovatsion tadbirkorlik" nazariyasi esa kichik biznesning iqtisodiy rivojlanishning asosiy "dvigateli" ekanligini asoslaydi - ayniqsa resurslarga boy, biroq sanoatlashuv darajasi past bo'lgan hududlarda.

Farg'ona viloyati mamlakatning eng zich joylashgan mintaqasi bo'lib, aholining yer resursiga nisbati past, biroq mehnat resurslari mo'l hududlardan biridir. Shu sababli kichik biznes bu yerda nafaqat qo'shimcha, balki asosiy bandlik va daromad manbai vazifasini bajaradi.

Viloyatning statistik-iqtisodiy tavsifi. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, Farg'ona viloyatida kichik tadbirkorlik iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlarida ustuvor o'rin egallaydi. Buni quyidagi ko'rsatkichlarda ko'rish mumkin:

Ko'rsatkich	Davr	Qiymat
Kichik tadbirkorlikning YaHMDagi ulushi	2020-yil	67,9 %
Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishidagi ulushi	2025-y. yanv.-iyun	55,4 %
Ulgurji savdo aylanmasidagi ulushi	2025-y. yanv.-may	95,2 %

Xizmatlar (bozor xizmatlari) hajmidagi ulushi	2024-y. yanv.-fev.	63,9 %
Yangi tashkil etilgan kichik korxona va mikrofirmalar	2019–2023-y.	6 200 ta
Kichik tadbirkorlik subyektlari zichligi	2020-yil	13,9 / 1000 aholi

Keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, kichik biznes viloyat iqtisodiyotining tarmoqlar bo'yicha aksariyat qismini shakllantiradi. Shu bilan birga, yangi tashkil etilgan korxonalar sonining barqaror o'sishi hududda tadbirkorlik muhitining nisbatan qulayligini ko'rsatsa-da, subyektlar zichligi ko'rsatkichi mamlakat o'rtacha darajasidan sezilarli farq qilmasligi hududiy salohiyat hali to'liq ishga tushirilmaganidan dalolat beradi.

Amaldagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar tahlili. Farg'ona viloyatida kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning uch asosiy institutsional shakli mavjud: birinchidan, kichik sanoat zonalarini orqali yer va mulk resurslariga imtiyozli kirish; ikkinchidan, "Biznesni rivojlantirish banki" orqali amalga oshirilayotgan moliyaviy-kredit dasturlari; uchinchidan, iqtisodiy rivojlanish darajasi past (5-toifa) tumanlarda amal qiluvchi soliq imtiyozlari tizimi⁸. Institutsional iqtisodiyot nuqtayi nazaridan, bu uchala mexanizm alohida-alohida emas, balki bir-birini to'ldiruvchi yaxlit tizim sifatida ishlagandagina yuqori samara berishi mumkin - biroq amaliyotda ular ko'pincha turli idoralar tomonidan mustaqil ravishda amalga oshirilib, o'zaro muvofiqlashtirilmagan holatlar uchraydi.

Muammolar. O'tkazilgan tahlil quyidagi asosiy muammolarni aniqladi:

- hududlararo infratuzilma tengsizligi: elektr energiyasi va logistika xarajatlarining yuqoriligi tog' oldi tumanlarida tekislik tumanlariga nisbatan kichik biznes rentabelligini pasaytiradi⁹;
- moliyaviy resurslarga kirish murakkabligi: kichik va yangi tashkil etilgan korxonalar uchun kredit garov ta'minoti va hujjat aylanmasi og'ir bo'lib qolmoqda;
- institutlar o'rtasidagi muvofiqlashtirish yetishmovchiligi: soliq, moliya va hududiy hokimiyat organlari tomonidan qo'llaniladigan chora-tadbirlarning bir-biriga bog'liqligi zaif.

Takomillashtirish bo'yicha takliflar. Institutsional yondashuv asosida quyidagi kompleks chora-tadbirlar tizimi taklif etiladi:

Mexanizm turi	Amaliy chora	Kutilayotgan natija
Institutsional	Tuman darajasida "bir oyna" tadbirkorlik xizmati va monitoring markazlarini kengaytirish	Ro'yxatdan o'tish va litsenziyalash muddatining qisqarishi
Moliyaviy	Tog' oldi tumanlari uchun subsidiyalangan kredit va kafolat fondlarini kengaytirish	Kreditga kirish narxining pasayishi
Ishlab chiqarish-klaster	Fermer, qayta ishlash va eksport tashkilotlarini yagona klasterga birlashtirish	Qo'shilgan qiymat ulushining oshishi
Infratuzilmaviy	Kichik sanoat zonalarini elektr va yo'l tarmog'i bilan ta'minlash	Ishlab chiqarish xarajatlarining kamayishi
Raqamli	Elektron savdo va onlayn moliyaviy xizmatlar platformalarini joriy etish	Bozorga chiqish imkoniyatining kengayishi

Xulosa. Farg'ona viloyati misolida o'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, kichik biznes hududiy iqtisodiyotning tayanch tarmog'iga aylangan bo'lsa-da, uni qo'llab-quvvatlovchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar hali yaxlit tizim sifatida ishlamayapti. Institutsional iqtisodiyot nazariyasidan kelib chiqib, mexanizmlarni alohida chora-tadbirlar emas, balki bir-biriga bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi yaxlit tizim sifatida takomillashtirish zarur. Bunday yondashuv Farg'ona viloyatining mehnat va resurs salohiyatini to'liqroq ishga solish, hududiy tengsizlikni kamaytirish hamda barqaror iqtisodiy o'sishga erishish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Farg'ona viloyati Statistika boshqarmasi. Yalpi hududiy mahsulot to'g'risida hisobot, 2020-yil. - <https://farstat.uz/uploads/press20/Yahm-PR-UZ-12-2020.pdf>
- Farg'ona viloyati Statistika boshqarmasi. Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hisoboti, 2025-yil. - https://farstat.uz/uz/?Itemid=1000000000000&catid=1623&format=&id=5999&option=com_dropfiles&preview=1&task=frontfile.download
- Farg'ona viloyati Statistika boshqarmasi. Savdo aylanmasi hisoboti, 2025-yil may. - <https://www.farstat.uz/uploads/press25/IS-PR-05-2025.pdf>
- Farg'ona viloyati Statistika boshqarmasi. Xizmatlar sohasi hisoboti, 2024-yil. - <https://farstat.uz/uploads/press24/XIZ-PR-02-2024.pdf>
- Farg'ona viloyati Statistika boshqarmasi matbuot markazi, yangiliklar arxivi (2019–2023-yillarda yangi kichik korxonalar soni). - <https://mail.farstat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar.html?start=7794>
- Farg'ona viloyati Statistika boshqarmasi. Kichik tadbirkorlik hisoboti, 2020-yil dekabr. - <https://farstat.uz/uploads/press20/MB-PR-UZ-12-2020.pdf>
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 14.09.2023 y. PQ-306-son qarori. - <https://lex.uz/uz/docs/-6609110>
- 2026-yilda kichik biznes uchun soliq imtiyozlari (5-toifa tumanlar bo'yicha) Azma Finance tahliliy sharhi. - <https://azma.uz/tpost/efrdihx3c1-ozbekistonda-kichik-biznes-uchun-soliq-i>
- Farg'ona viloyatida yengil sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishini hududiy rivojlantirish muammolari va istiqbollari Ilmiy maqola. - <https://globalconfcenter.uz/fan/article/download/4007/3322/6095>
- Xakimov H. O'zbekistonda kichik biznes subyektlarini rivojlantirishning moliya-kredit mexanizmini takomillashtirish Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, 2025. - <https://zenodo.org/records/17384072>
- O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahrir), 02.05.2012 y. O'RQ-328-son. - <https://lex.uz/docs/-31846>
- North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. -Cambridge University Press, 1990.
- Schumpeter J. The Theory of Economic Development. - Harvard University Press, 1934.